

VAPAAMUURARIUDESTA
SUOMESSA JA VENÄJÄLLÄ

V. M. J. VILJANEN

SUOMI-LOOSI I KIRJASIA
MYYDÄÄN LASTEN SUOJELUTOIMINNAN HYVÄKSI
SUOMESSA

33
A S
I A
T P
N I
E
GRAND ORIENT DE FINLANDE
G
6017 AL

RITUAALIEN SUVEREENIN
SUURKOLLEGION KIRJASTO
2022

V. M. J. Viljanen

Vapaamuurariudesta

Suomessa ja Venäjällä

Suomi-loosin I kirjasia
Myydään Lasten suojelustoiminnan hyväksi

Omistetaan
New-Yorkin valtion Suurloosille
ja sen
Korkeimmin kunnioitettavalle
Suurvaltias
Arthur S. Tompkins'ille

New-Yorkin valtion Suurloosin Suurvaltias
Tuomari Arthur S. Tompkins.

Alkusanat

Tämä, luultavasti ensimäinen suomenkielellä oikeata vapaamuurariutta käsittelevä kirjanen on etusijalla tarkoitettu vapaamuurareille tällä ja tuolla puolen Atlantin: lyhyeksi vaatimattomaksi oppaaksi vanhojen historiallisten muistojen kätköihin sekä kiitolliseksi maininnaksi siitä työstä, jonka amerikalainen vapaamuurarius ja eritoten New-Yorkin valtion suurloosi on vapaamuurariuden uudelleen elvyttämiseksi Suomessa tehnyt. Samalla se herättänee mielenkiintoa niissäkin ei-vapaamuuraripiireissä, jotka yleensä haluavat tutustua vapaamuurariliikkeeseen ja sen aikaisempaan historiaan omassa maassamme ja Venäjällä sekä sen uudestisyntymiseen itsenäisessä Suomessa.

Venäjän vapaamuurariutta koskeva osa on tullut kirjaan sentähden, että Suomen joutuessa Venäjän valtaherruuden alle, vapaamuurarius kummassakin maassa joutui saman kohtalon alaiseksi ja monet Suomea ja Venäjää koskevat historialliset seikat saavat sen kautta asiaan kuuluvan valaistuksensa.

Kun kirjan sisältö rajoittuu pääasiassa erään aikaisemmin pidetyn esitelmän puitteisiin, on se varsin suppea. Enemmän tietoja kaipaama saa niitä kirjan lopussa mainittua lähdekirjallisuutta käyttämällä. Epäilemättä saa hän silloin myöskin vastauksen kysymykseensä: mitä vapaamuurarius on?

Helsingissä, 12 p:nä lokakuuta 1923.

Tekijä.

I

Nykymuotoisen vapaamuurariuden synty

Motto: „Vapaamuurari on ja tahtoo olla vapaa tämän sanan ylevimmässä ja jaloimmassa merkityksessä”.

Kuningas Oscar II.

Aikakirjat kertovat, että Pyhän Johanneksen päivänä eli siis Juhannuksena v. 1717 neljän, Lontoossa silloin toimivan vapaamuurariloosin jäsenet tulivat kokoon ja päättivät perustaa keskuuteensa suurloosin sekä valitsivat tämän johtoon suurmestarin eli suurvaltiaan.

Kuusi vuotta tämän jälkeen eli siis vuonna 1723 ilmestyy tämän suurloosin toimesta erikoinen julkaisu — peruskirja — joka, paitsi vapaamuurariuden historiaa y.m. sisältää ne jäännökset, joiden puitteissa loosien ja vapaamuurarien tulee toimia.

Tänä vuonna — 1923 — on näinollen kaksisataa vuotta kulunut siitä ajankohdasta, jolloin nykymuodoissaan toimivan vapaamuurarijärjestön perusta kyseenalaisen julkaisun kautta laskettiin.

Vapaamuurari-liike oli kyllä aikaisemminkin jo ollut olemassa, mutta toisessa muodossa. Sellaisena sen historia kulkee ajassa kauas taaksepäin — eräiden tutkijain mukaan aina Egyptin Pharaoiden ajoille asti.

Lontoosta käsin uudelleen järjestettynä alkoi vapaamuurarius voittaa alaa ja levitä ympäri koko maailman. On merkillepantavaa, että se innostutti kaikkia kansanluokkia senaikuista ylhäisöä ja hengellistä säätyä myöten. Varsin kuuluisia nimiä kaikilta aloilta tavataan jo silloin — samoin kuin myöhemminkin — sen jäsenluetteloissa.

Vapaamuurariudesta oli tullut kansainvälinen järjestö. Tässä mielessä se on vanhin kuin mikään muu tätä nimitystä kantava.

Suomeen tuli vapaamuurarius silloisesta emämaasta Ruotsista, jonka pääkaupunkiin, Tukholmaan, jo v. 1735 oli perustettu vapaamuurariloosi.

Valitun perintöruhtinaan Adolf Fredrikin suojeluksen alaisena liike sieltä levisi ympäri valtakunnan ja tuli Suomeenkin, jonka pääkaupunkiin Turkuun v. 1756 perustettiin loosi nimellä „Pyhä Johannes-loosi Augustin”.

Loosi sai luultavasti nimensä Viaporin — nykyisen Suomenlinnan — kuulusta rakentajasta Augustin Ehrensvärdistä, joka oli korkea-arvoinen ruotsalainen vapaamuurari.

Luonnollista oli, että loosin toiminta kävi ruotsalaisen järjestelmän mukaan, koska se kuului Tukholman silloiseen maa-suurloosiin.

Myöskin eräs toinen loosi „Stuart” niminen kuului näihin aikoihin alkaneen Turussa toimia. Siitä on kuitenkin varsin vähän tietoja olemassa. Nimestä päättäen oli se korkeimmissa asteissa toimiva vapaamuurari-loosi eli n.s. kapiteli.

Ensimäisenä Augustin-loosin mestarina eli valtiaana toimi ratsumestari ja hovimarsalkka John Jennings. Hän oli Ruotsin valtiopäivien jäsen. Sentähden hän Tukholmassa oleskellen v. 1762 piti loosikokouksia myöskin Tukholmassa.

Samana vuonna sai loosi määräyksen muuttaa Helsinkiin ja tavataan sen valtiaana tällöin Uudenmaan ja Hämeenläänin silloinen maaherra parooni Boije. Näin korkeassa suojissa ollen ei ole ihmeteltävää, että loosi — oikein maistraatin päätöksen nojalla — sai pitää istuntojaan kaupungin vanhalla raatihuoneella.

Tämänkin jälkeen pidettiin loosi-kokouksia vuoroin Helsingissä vuoroin Tukholmassa. Helsinkiläisenä asuinsijana käytettiin viimeksi erästä puutaloa sillä paikalla, jossa ritarihuone nykyään sijaitsee.

Kun Suomi joutui Venäjän vallan alle oli Augustin-loosissa jäsenien luku 460. Emämaasta irtautuneena laimeni vähitellen loosityö ja loosi lopetti toimintansa v. 1813.

Käytettävänä olevista jäsenluetteloista näkyy, että loosin valtiaat ja virkailijat olivat etupäässä korkeita sotilashenkilöjä — kuninkaan

pääkenraali — adjutanttia myöten. Myöskin lääkärien ja pappien nimiä tapaa luetteloissa.

V. 1777 — vuosi siitä kuin ”kaikkien venäläisten vapaamuurarien suurmestari Elagin” äkkipäätä muutti Venäjällä toimivat vapaamuurari-loosit saksalais-ruotsalaisen järjestelmän mukaisiksi — perustettiin Helsinkiin uusi loosi nimellä „Phoenix”.

Oikeastaan oli se perustettu Tukholmaan jo v. 1767. Loosityön pani alkuun Tukholmassa sikäläinen Englannin lähetystön sihteeri Tullmann, joka oli Lontoon suurloosilta saanut tähän valtuudet.

Luonnollisesti ei Tukholman suurloosi suvainnut, että vieras suurloosi tunkeutui sen toimialueelle. Syntyi sentähden tulinen riita kyseenalaisen Tullmann'in ja Tukholman suurloosin välillä. Kaikesta päättäen ei Lontookaan voinut Tullmannia auttaa, koska Phoenix-loosin toiminta lakkasi. Tai oikeammin se yhdistettiin kahteen Andreas-loosiin, koska kuten asiakirjat selittävät „olosuhteet vaativat, että Andreas-loosi tuli Suomeen perustaa ja koska veli Biörnberg jo on valittu tämän loosin valtiaaksi, annetaan sille nimeksi Phoenix, jotta yhtymisen kautta tämä nimi ei Ruotsin vapaamuurari-historiasta häviäisi ja jotta loosille kuuluneet koristeet ja välineet voisivat nimeä seurata”.

Samainen Biörnberg, joka myöhemmin oli majurina Loviisassa, oli kaikesta päättäen saanut vapaamuurari-arvonsa Ranskassa. Hän toimi sittemmin sekä Augustin- että Phoenix-loosien valtiaana.

Vaikka vapaamuurarien toiminnasta Suomessa tiedot ovat varsin niukat, saa säilyneistä asiakirjoista silti sen käsityksen, että niillä on ollut tuntuvaa vaikutusta silloisessa kulttuuri- ja yhteiskunta-elämässämme. Eipä vastustajiakaan puuttunut. Tunnetaan näiltä ajoilta eräs tapaus, jolloin vastustus varsin vakavassa muodosta tuli esiin. Kun nimittäin Helsingin silloinen kirkkoherra Zacharias Cajander hiippakunta-konsistorissa valittiin Ruotsin valtiopäiville, syytettiin häntä siitä, että hän oli vapaamuurari ja sentähden edustajaksi sopimaton. Sitäpaitsi oli hän sukulaisensa Fortheliuksen äänillä tullut valituksi. Konsistorio ei kuitenkaan tehtyä muistutusta ottanut huomioon, joten Cajanderin vaali jäi voimaan.

Silloisten vapaamuurarien käyttämistä koristeista ja merkeistä on osa säilynyt Turun Historiallisessa museossa ja Kansallismuseossam-

me. Näistä herättävät erikoista mielenkiintoa „esiliinat” ja kaulakoristeet. Ne sietäisivät vapaamuurari-tutkijain taholta saada huomiota osakseen ja Tukholman suurloosin arkiston kautta tulla selvitetyksi. Museoiden tiedot ovat nimittäin hyvin vajavaiset ja epäilemättä myöskin osittain väärät. Historialliselle tutkimuksellemme olisi tällaisesta työstä muutenkin varsin suuri hyöty. Minne muuten loosien asiakirjat ja arkistot ovat joutuneet, ei ole varmassa tiedossa. Ehkäpä niistäkin tällaisen tutkimuksen avulla selvyys saataisiin.

Saattaa tässä yhteydessä tulla mainituksi, että kummatkin Suomessa toimineet loosit viettivät juhlapäivänään Kaarlen päivää eli eli siis 28 p. tammikuuta. Se johtui Södermanlannin herttuan Carl’in — sittemmin Ruotsin kuningas Carl XIII — tulosta Ruotsin vapaamuurariuden johtoon v. 1774. Siitä lähtien tavataan Ruotsin hallitsijain ja kuninkaanhuoneen miespuolisten jäsenten nimiä vapaamuurariluetteloissa.

Vastaiseksi — niin kauan kuin itse vapaamuurarien taholta ei ole tutkimusta asiassa toimitettu — on varsin vaikeaa todeta, missä määrin ne monet salaseurat, jotka toimivat maassamme 17-sataluvulla ja seuraavan vuosisadan alkuosalla olivat vapaamuurareista peräisin. Vaikka historiallisessa kirjallisuudesamme viittauksia tähän suuntaan on löydettävissä, on kuitenkin todennäköistä, että ne olivat vain vapaamuurari-liikkeen tapaisia veljeskuntia. Sellaisia on olemassa vielä tänä päivänä kautta maailman. Todelliset vapaamuurarit eivät niitä järjestöönsä hyväksy.

Kuuluisin näistä oli Viaporissa — nykyisessä Suomenlinnassa — toiminut „Valhalla”-veljeskunta, jonka pyrkimyksenä mainitaan olleen ”isänmaan historian viettäminen”. Todellisuudessa ei sen toiminta liene tarkoittanut ainoastaan koska säilyneiden asiakirjojen mukaan sen 313 jäsenestä useammat lukeutuivat historiassamme surullisen kuuluisaksi tulleen Anjalanliiton toimeenpanijoihin. „Valhallalla” oli alaosastojakin. Sellaisena maintaan ”Pyhän Akselin maja” Turussa.

„Valhalla” lakkautettiin tai lakkasi v. 1786. Merkillepantavaa on, että samana vuonna syntyi Loviisaan uusi veljesseura nimellä ”Amore Proximi” (Lähimmäisen rakkaus). Sen jäseniä olivat etupäässä sikäläisen linnoituksen Svartholman sotilashenkilöt. Tämän seuran jäsenluettelossa tavataan Henrik Gabriel Porthan’in omakätinen nimikirjoitus. Muina merkittävinä jäseninä kuuluivat seuraan P. af Enehjelm, parooni B. Stackelberg ja Mauri Klingspor. Näistä tunnetaan parooni Stackelberg kuulun Suomen itsenäisyyden ajajan Yrjö Maunu Sprengtportenin aatteenkannattajaksi.

Hyvin luultavaa on, että Sprengtporten oli sieluna „Amore proximin” perustamisessa, vaikka hän tahtoi pysyä salassa, samoin kuin hän epäilemättä toimi „Valhalla” veljeskunnankin piirissä näkymättömänä. Että nämä ja monet muut samantapaiset seurat tavoittelivat valtakunnalle vieraita päämääriä eivätkä olleet oikeita vapaamuurariseuroja, käy selville siitä, että kuningas Kustaa IV Aadolf v. 1803 antamallaan asetuksella velvoitti kaikki valtakunnassa toimivat seurat jättämään sääntönsä tarkastettaviksi ja vahvistettaviksi.

Asetuksessa huomautetaan nimenomaan, että toimenpide ei koske „kuninkaan suojassa olevia vapaamuurarilooseja”. — Tässä yhteydessä saattaa tulla mainituksi, että Ruotsin nykyinen kuningas ja kruununperillinen myöskin kuuluvat vapaamuurarijärjestöön.

Suuri joukko seuroja hävisi maastamme tämän jälkeen. „Amore proximin” toiminta tiedetään loppuneen v. 1813. Oliko se lähettänyt sääntönsä vahvistettavaksi ja saanut luvan jatkaa toimintaansa on hämäryyden peitossa. Epäilemättä voisi siihenkin, kuten sen toimintaan yleensä, Tukholman suurloosin arkisto antaa selityksen.

Augustin Ehrensvärd

Suomenlinnassa, Sergelin muovaaman kauniin muistokiven alla, jota koristaa pronssista valettu tykkialuksen kokka ja peräkeula sekä sen päällä ylempänä soturin kilpi, kypärä ja miekka, lepää „töittensä ja laivastonsa keskellä” — kuten muistomerkissä sanotaan — sotamarski, kreivi Augustin Ehrensvärd.

On sanottu onnelliseksi sattumaksi sitä, että linnan perustajan hautakivi on pommituksistakin huolimatta jäänyt koskemattomaksi, aivan sellaiseksi kuin se toista sataa vuotta sitten sinne asetetiin. Täytyy antaa tunnustus venäläisillekin, jotka sittemmin tässä linnoituksessa isännöivät, että he jättivät Ehrensvärdin haudan tahrattomana itsenäisen Suomen haltuun.

Augustin Ehrensvärd oli tosiasiallisesti suomalais-syntyinen, sillä isänsä Juhana Jaakko Schäffer, joka oli aateloittu nimellä Ehrensvärd, oli Suomesta kotoisin. Augustin itse näki päivänvalon Ruotsissa v. 1710 ja sai siellä kasvatuksensa. Tätä hän kehitti laajojen ulkomaanmatkojensa kautta. Harrastuksensa ei ollut puhtaasti sotilaallinen, vaan sotateknillis-tieteellinen.

Salaisen puolustusvaliokunnan jäsenenä saapui Ehrensvärd ensikerran v. 1747 Suomeen. Hän kävi tällöin useissa paikoissa tutkimassa sopivaa keskuslinnoituspaikkaa Suomen puolustamiseksi. Sellaiseksi hän lopulta hyväksyi Helsingin edustalla olevat Susisaaret. Linnoitus päätettiinkin sittemmin Ehrensvärdin ehdotuksen mukaan rakentaa ja annettiin sille v. 1750 nimeksi — myöskin Ehrensvärdin ehdotuksesta — Sveaborg.

Tämän kuulun linnoituksen ja siihen yhdistetyn saaristolaivaston kuntoonpanoon uhrasi Ehrensväld elämäntyönsä. Lyhyttä väliaikaa lukuunottamatta oli hän nimittäin tämän suursuuntaisen työnjohdossa miltei kuolemaansa saakka oli likipitäin 24 vuotta.

Ehrensvärd on tämän suurtyönsä kautta ikuisiksi ajoiksi piirtänyt nimensä maamme historian lehdille. Vaikka hänen suunnitelmillaan ja rakenteillaan ei enään olekaan samaa sotateknillistä merkitystä

Augustin Ehrensvärd

kuin aikaisemmin, voi mielihyvin todeta, että ne silti ovat olleet perustavaa laatua sille puolustusjärjestelmälle, joka nyttemmin on joutunut itsenäisen Suomen miesten hoidettavaksi.

Suomalainen Ehrensvärd tuli vapaan Suomen meripelastuksen alkuunpanijaksi.

Ehrensvärdin vapaamuurari-toiminnasta maassamme tunnetaan hyvin vähän. Epäilemättä hän kuului korkea-arvoisiin Ruotsin vapaamuurareihin, koska Suomeen perustettu ensimäinen loosi — Augustin — sai hänestä nimensä.

Vapaamuurarien historiassa on hänellä kunniakas paikkansa ja hänen muistonsa ei tule siitä milloinkaan häviämään.

Ihmeteltävä työkykynsä ja tarmonsa, hänen suuri uskollisuutensa ja rehellisyytensä tulevat aina jäämään esikuvallisiksi vapaamuurareille maassamme.

Fredrik Granatenhjelm

Yksinäisellä kummulla Kaisaniemen puistikon pohjoisessa kolkassa, ei kaukana Töölönlahden rannasta, sijaitsee hautakumpu — „vapaamuurari-haudaksi” nimitetty — jonka ainoana koristuksena vielä joku aika sitten oli maahan vaipunut monisärmäinen graniittilohkare.

Nyt on kummun yläosa reunustettu sileäsärmäisillä reunuskivillä ja maahan uponnut muistomerkki nostettu ilmoille. Siinä voidaan lukea sanat: „Likagodt om världen vet, hvem här h(v)ilar, Gud vet hvar han gjort och uslingen välsingnar hans minne” (Samantekevä tietääkö maailma kuka tässä lepää, Jumala tietää, mitä hän on tehnyt, ja onneton hänen muistoaan siunaa).

Ylläolevat sanat kuvaavat varsin sattuvasti sen miehen katsantokantaa ja olemusta, jonka lepopaikasta tässä on puhe.

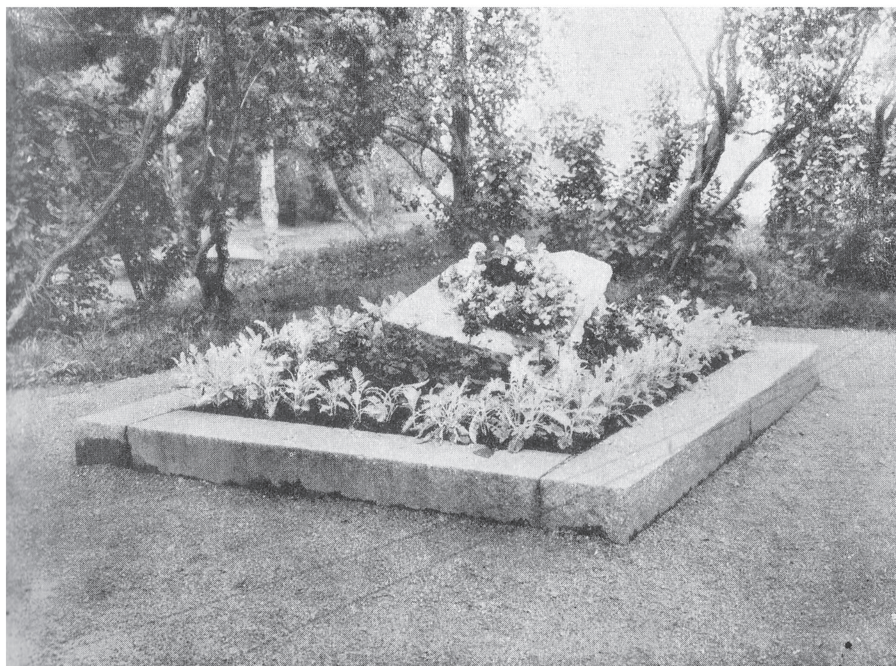
Miehen nimi oli Fredrik Granatenhjelm; hän oli arvoltaan majuri sekä nykyisen Kaisaniemen puiston, Yliopiston kasvitieteellisen puutarhan ja sitä lähellä olevien alueiden entinen omistaja.

Granatenhjelm oli synnyltään ruotsinmaalainen, kuuluen Ruotsin armeijaan. Kun Ehrensvärd ryhtyi Suomenlinnaa rakentamaan siirrettiin Granatenhjelm siellä sijaitsevaan linnamäkeen. Hän oli kaikesta päättäen Ehrensvärdin vapaamuurariystävä.

Ollen syvästi uskonnollismielinen ja rehellinen, ei mikään voinut saattaa häntä osaaottamaan niihin valtiollisiin selkkauksiin, jotka ovat tunnusmerkillisiä senaikaiselle ajankohdalle Ruotsin valtakunnan historiassa.

Todisteena Granatenhjelmin mielenlaadusta tunnetaan seuraava historiallinen kasku.

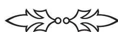
Kun Jaakko Maunu Sprengtporten — kuulun Yrjö Maunu Sprengtportenin velipuoli — äkkiä yllätti Suomenlinnan ja vannotutti sen upseerit ja sotilaat vallankaappauksen tehneelle kuningas Kustaa III:lle uskollisiksi ja kuuliaisiksi, ei Granatenhjelm valantekoon taipunut. Hänen omatuntonsa — sanoi hän — ei sallinut hänen rikkoa valaa, jonka hän äsken oli antanut kuninkaalle ja säädyille yhteisesti. Uusi vala jäi näin ollen tekemättä ja Sprengtporten sai olla tyytyväinen saamaansa vastaukseen, jonka hän muuten Granatenhjelmiä syleillen hyväksyi.

Fredrik Granatenhjelm'in hauta Kaisaniemessä.

Kuten hänen nimettömästä muistokirjoituksestaan jo voi päätellä, harrasti Granatenhjelm hyväntekeväisyyttä kaikissa muodoissa. Hän perusti ja ylläpiti kouluja köyhiä sotilaslapsia varten ja oli tuntemattomana apuna monelle.

Kun Granatenhjelm 76-vuotiaana kuoli, saattoi hänet silloinen vapaamuurari-kunta suurin juhlallisuuksin nykyiseen lepopaikkaansa Kaisaniemessä. Tämän oli hän itse valinnut. Pitkiksi ajoiksi jäi tämä tilaisuus merkillisenä tapahtumana paikkakunnan asukkaiden, silloisten helsinkiläisten puheenaiheeksi.

Vapaamuurari-loosien lakkauttaminen Suomessa

Kun Suomi v. 1809 joutui Venäjän vallan alle, katkesivat siteet entiseen emämaahan eikä vapaamuuraritoimintakaan enää uusissa olosuhteissa ottanut menestyäkseen. Vuonna 1813 sulkivat Phoenix- ja Augustin-loosit ovensa, eikä senjälkeen enää ollut mitään todellista vapaamuurari-loosia toimimassa Suomessa.

Kuoliniskun antoi tälle liikkeelle maassamme keisari Aleksanteri I. Hän nimittäin 1 p. elokuuta 1822 julkaisi käskyn, jossa määrättiin, että kaikki vapaamuurari-veljeskunnat ja salaseurat oli koko Venäjän valtakunnassa lakkautettavat. Neljä vuotta myöhemmin uudisti keisari Nikolai I tämän määräyksen siinä muodossa, että jokaisen virkamiehen Suomessa tuli antaa kirjallinen sitoumus luopumisestaan tällaisista seuroista, olivatpa ne sitten kotimaisia tai ulkomaisia. Turun yliopistoa koskevan määräyksen alla ovat nimet Robert Rehbinder ja Carl Gustaf Mannerheim. Turun hovioikeutta ja muita virastoja koskeva määräys löytyy painettuna Suomen Asetuskokoelmassa.

Epäilemättä tätä määräystä noudatettiinkin, mikäli maan virkamiehistöstä oli kysymys. Sen sijaan jatkui yhteyttä ulkomaisiin looseihin niiden kautta, jotka vapaiden elinkeinojen harjoittajina olivat tilaisuudessa käymään maan rajojen ulkopuolella. Ruotsin looseihin nähden lienee tällaista yhteyttä ollut olemassa läpi koko venäläiskauden. Samoin näyttävät merikapteenimme yleiseen olleen jäseninä Englannin vapaamuurarilooseissa.

Siirtolaisemme ja Amerikassa oleskelevat joutuivat taasen Yhdysvalloissa kosketukseen siellä varsin suurta kannatusta saaneiden ja vilkkaassa toiminnassa olevien vapaamuurari-loosien kanssa. Sivumennen sanoen, oli jo varsin varhain, nimittäin v. 1731 — siis aikaisemmin kuin esim. skandinavian maihin — perustettu loosi Filadelfiaan; muiden muassa kuulu valtiomies Benjamin Franklin oli aikoinaan erään sikäläisen vapaamuurari-suurloosin suurvaltiaana. Myöskin Amerikan Yhdysvaltain luoja ja ensimäinen presidentti Yrjö Washington oli vapaamuurari. Hän kuului loosiin St. John New-Yorkin valtiossa. Presidenttivalansa hän vannoi tämän loosin — joka muuten vielä on toiminnassa — raamatulla. Kuvamme esittää tätä

Georg Washingron tekee presidentin valan St. John-loosin raamatulla.

tilaisuutta. Samoin kuului äskettäin kuollut Yhdysvaltain presidentti Warren S. Harding erääseen vapaamuurari-loosiin Ohion valtiossa. Hänkin vannoi valansa kysymyksen alaisella raamatulla.

Epäilemättä ei ole vähäiseksi arvosteltava sitä hyötyä, joka tätä tietä — kosketuksen kautta maailman vapaamuurareihin — yksityisten kansalaisten taholta, julkisuuden tietämättä, on tehty maamme oikeuksien puolustamisessa ja valtiollisen vapautuksemme ja sen säilyttämisen hyväksi. Laskettuna monista miljoonista ja kautta maailman levinneinä, ovat tässä työssä vapaamuuraritkin olleet osallisina.

Vapaamuurari-liikkeen uudelleen elpyminen Suomessa

Oli luonnollista, että heti sen jälkeen kuin Suomi sai tilaisuuden luoda päältään vuosisataiset kahleensa ja esiintyä itsenäisenä maana, ajatus, elvyttää vapaamuurarius Suomessa jälleen henkiin tuli vireille.

Sodan ja kapinan aiheuttama taloudellinen sekasorto eikä vähemmän sekavat valtiolliset olot viivyttivät kuitenkin ajatuksen toteuttamista aina vuoteen 1921, jolloin New-Yorkin suurloosin myötävaikutuksella maamme pääkaupunkiin perustettiin vapaamuurari-loosi, nimellä Suomi-loosi I. On merkille pantavaa, että sen perustaminen tapahtui niin valtiollisesti kuin taloudellisesti maailman mahtavimman vallan Amerikan myötävaikutuksella ja tasan 150 vuotta Suomen kuulumman vapaamuurarin Augustin Ehrensvärdin kuolemasta.

Täten on miltei tasan satavuotisen lamaannustilan jälkeen vapaamuurarius maassamme jälleen viritetty eloon. Niiden velvollisuudeksi nyttemmin jää, jotka ovat uuden loosin kirjoihin joutuneet, kehittää vuosisatoja sitten perinnöksi saatua saatua vapaamuurari-aatetta Suomessa.

Työ on tämän jälkeen niin menestynyt — kiitos New-Yorkin Suurloosin ja Suomi-loosin jäsenten innostuksen —, että Tampereelle — jonka kaupungin nimi nyt ensikerran on joutunut vapaamuurari-historian lehdille — on perustettu loosi ja entinen Phoenix-loosi on herätetty henkiin Turussa. Ennenpitkään voivat nämä loosit perustaa keskuudessaan ensimäisen vapaan suurloosin Suomeen ja tämän kautta tulla kosketukseen ja yhteistyöhön muiden samanarvoisten loosien kanssa kautta koko maapallon. Vuorovaikutus niiden kanssa on omiaan vahvistamaan maamme kansainvälistä asemaa ja koitumaan maallemme ja koko ihmiskunnalle siunaukseksi.

Saman vuoden alkupuoliskolla on Tukholman suurloosin myötävaikutuksella loosi nimellä St. Augustin perustettu Helsinkiin. Toivottavasti yhteistyö tämän loosin kanssa tulee olemaan molemmin puolin mieluisa ja hedelmällinen.

Virallinen kertomus vapaamuurariuden uudelleen perustamisesta Suomeen

(Ote New-Yorkin valtion suurloosin suurvaltias
Arthur S. Tompkins'in vuosikertomuksesta toukok. 1 p. 1923.)

Viime suurloosin kokouksen (1922) jälkeen lähetti joukko amerikassa vihittyjä ja nyt Suomessa asuvia vapamuurariveljiä meille anomuksen, jossa pyydettiin lupakirjaa uuden vapaamuurariloosin perustamiseksi Helsingin kaupunkiin Suomessa.

Tarkoin harkittuaan asiaa päätti suurvaltias (Korkeimmin Kunnioitettava Arthur S. Tompkins[1], v. 1921 suurloosin antaman (vapaamuurarillisesti vapaihin territorioihin loosin perustamista koskevan) valtuuden perusteella myöntää anotun luvan ja perustaa loosin, määräten samalla suomesta syntyisin olevan Brooklyn'issa työskentelevän Gorruwood Lodge'n N:o 569 entisen valtiaan, Todellisesti kunnioitettavan Veli T. H. Nekton'in Suomen Tasavallan vapaamuurarialueen sijais-suurvaltiaaksi. Varustettuna väliaikaisella lupakirjalla ja antamillamme ohjeilla matkusti hän edeltäkäsin Suomeen ennen suurvaltiaan saapumista toimittamaan tarpeenvaatimat alkuvalmistukset kyseenalaisen loosin vihkimistä varten.

Viime elokuulla (1922) matkusti suurvaltias Suomeen, seuranaan suurloosin asettama kommissioni, jonka tehtävänä oli tutkia vapaamuurari-tilannetta Europassa ja johon kuuluivat Korkeimmin Kunnioitettava Townsend Scudder, Korkeimmin kunnioitettava Robert J. Kenworthy ja Todellisesti Kunnioitettava Ossian Lang. Tämän komissionin työstä puhun enemmän tuonnempana.

Tultuamme Helsinkiin oli kaikki täydellisessä järjestyksessä uuden loosin vihkimistä varten.

Yli sata vuotta tätä ennen olivat venäläiset häätäneet vapaamuurariuden Suomesta sekä takavarikoineet vapaamuurari-omaisuuden; nyt sodan päätyttyä ja Suomen Tasavallan perustettua heräsi ajatus

1 Siviliarvoltaa on Herra Arthur S. Tompkins tuomari New-Yorkin valtion korkeassa oikeudessa ja sikäläisen piirin tuomarikunnan puheenjohtaja.

Suomessa asuvissa vapaamuurareissa ja muissa veljeskuntaamme haluavissa pyytää New-Yorkin suurloosia uudelleen perustamaan vapaamuurarius Suomeen. Helsingin vanhassa valtiopäivätalossa, jossa entisinä aikoina oli valtiotoimintaa ohjannut sama Venäjän mahti, joka oli vapaamuurariuden maasta karkoittanut, näimme suuren salin muutettuna täydellisesti järjestetyksi vapaamuurariloosiksi kalustoineen, työvälineineen, symbooleineen; täällä me vihimme kolmanteen asteeseen noin neljäkymmentä kunnon Suomen kansalaista, jotka olivat aikaisemmin antamamme väliaikaisen lupakirjan nojalla toimineen loosin jäseniksi hyväksytyt.

Nämä olivat kaikki korkean sivistyksen omaavia miehiä ja useimmat taisivat englannin kieltä, joten työ toimitettiin tällä kielellä. Asetetyön jälkeen samana päivänä vihittiin tosimuinaiseen tapaan tämä uusi loosi, Suomi Loosi I, ja sen virkailijat asetettiin juhlallisesti toimiinsa. Seremonioita kokonaisuudessaan johti suurvaltias, jota taitavasti avustivat veljet Scudder ja Kenworthy, Lang ja Nekton, sekä loosin vihkimisessä myös veli James Kilby, Rockland Loosin N:o 723 jäsen.

Tämän uuden loosin luonnetta kuvaa sen perustava jäsenistö, jonka suurena enemmistönä oli Suomen Tasavallan taloudellisen, poliittisen, kaupallisen ja elinkeinollisen elämän johtoasemissa toimivat miehet. — — —

He esiintoivat kiitollisuutensa suurkirjurillemme viime marraskuulla (1922) saapuneessa kirjeessä, josta lainaamme seuraavan:

> „Ameriikalla on ollut tilaisuus suuresti ja monin tavoin auttaa rasitettuja kansakuntia yli maapallon tänä koettelemuksen aikakautena. Sen ”mahtivaltio” New-York on aina ottanut pääosan näistä laajakantoisista toimenpiteistä.
>
> Vilpittömästi ja kiitollisuudella toteamme — uutena esimerkkinä tuosta hyväntahtoisuudesta ja ylevämielisyydestä — että New-York'in Valtion Korkeimmin Kunnioitettava Veljeskunta on tuonut meille vapaamuurarius-periaatteiden lujat veljeys-siteet ja poistamattomasti pujottanut ne kansamme keskuuteen.
>
> Teidän Korkeimmin Kunnioitettavan Suur-Valtiaanne, Arthur S. Tompkins'in ja hänen pääesikuntansa, K. K. Robert Judson

Benjamin Franklin Pennsylvanian suurloosin suurvaltiaan puvussa.

Kenworthy'n K. K. Townsend Scudder'in T. K. Ossian Lang'in ja T. K. Toivo H. Nekton'in retkeily maahamme ja Teidän lahjoituksenne ensimäisen loosimme kalustoa varten osottaa aulista uhrautuvaisuutta, joka ei ole aineellisesti korvattavissa niin Korkeimmin Kunnioitettavalle Suurloosillenne kuin tämän kelpo veljeskunnalle. Näille kunnon veljille olemme jo henkilökohtaisesti koettaneet ilmituoda sisäiset tunneilmauksemme. Tahdomme nyt täten esiintuoda Korkeimmin Kunnioitettavalle Suurloosillenne kokonaisuudessaan sen syvän kunnioituksen ja kiitollisuuden, joka täyttää kaikkien veljiemme sydämet ja jolla meidän oma, Suomen vapaamuurarius tulee kansan rinnat lämmittämään.

Voimmeko täysin täyttää meille uskomanne suuren velvollisuuden, sen näyttäköön tulevaisuus. Mutta kuten Te olette va-

paasti ja omasta tahdostanne antaneet, sitoudumme mekin vilpittömästi tekemään kaikkemme voidaksemme kelvollisesti edistää sitä ylevää työtä, jonka olette käsiimme asettaneet ja levittää sen siunauksellista henkeä meidän maaosassamme siten, että Korkeimmin Kunnioitettava Suurloosinne saisi kunniaa ja me huvia ja hyötyä siitä.

Syvimmästi kiitollisina piirrämme, — — j.n.e.

Sittemmin olemme vastaanottaneet lupakirjaanomuksen toiselta loosilta, joka tulisi perustettavaksi Tampereelle. Anomusta kannattaa yksimielisesti koko Suomi Loosin I jäsenistö. Anomus hyväksyttiin. Tampereen loosille myönnettiin lupakirja. Loosin perustaa Suomen sijaissuur-valtias tahi joku muu suurvaltiaan määräämä sijaisvaltuutettu.

Myöskin on hiljattain tullut tietoomme, että kolmas anomus on meille vielä tulossa Suomesta. Jos sekin hyväksytään ja tämä loosi muodostetaan, löytyy tarpeellinen lukumäärä paikallis-looseja muodostaakseen Suomeen suurloosin. On erittäin mieluisaa todeta, että meidän suurloosillamme on ollut tilaisuus herättää vapaamuurarius uudelleen eloon Suomessa ja asettaa se niin varmalle ja lujalla perustalle.

Meille vakuutettiin Helsingissä, että vapaamuurarius tulisi leviämään kautta maan ja muodostumaan suureksi kansalliseksi ja moraaliseksi voimaksi Suomessa.

II

Aikaisempi vapamuurarius Venäjällä

Kului yli puolivuosisataa Lontoon suurloosin perustamisesta ennenkuin vapaamuurarius nykymuodossaan — sellaisena kuin tämän liikkeen toiminnan sen perustuskirja määrittelee — sai jalansijan Venäjällä.

Kaikenlaiset vapaamuurariutta lähellä olevat — usein väärin sellaisiksi nimitetyt — liikkeet ja pyrkimykset, tarkoituksella saada ihmiset harrastamaan hyviä avuja ja kuuliaisuutta, olivat siellä kyllä jo aiemminkin esiintyneet ja sille maaperää valmistaneet. Mainittavimpia niistä olivat ”Rosenkreuzerit” eli Ruusuristiläiset, jonka liikkeen alkuperä vielä tänä päivänä on hämärän peitossa. Tavallisimmin se otaksutaan syntyneen itämailla kulkeneen saksalaisen aatelismiehen Christian Rosenkreuz’in alotteesta.

Toinen, Venäjällä ja eritoten Itämeren maakunnissa kannatusta saanut liike oli nimellä „Strikte Obserwanz” (ehdoton kuuliaisuus) jonka luullaan olleen jatkoa vuosisatoja sitä ennen lakanneen Temppeliherrojen ritarikunnalle.

Sensijaan Lontoon perustuskirjan mukainen — vapaiksi ja oikeaksi itseään nimittämä — varsinainen vapaamuurarius ilmestyi Venäjälle vasta v. 1771. Mainittuna vuonna perusti nimittäin aatelisen maakadettikoulun tieteellinen johtaja saksalainen von Reichell Pietariin vapaamuurari-loosin nimellä „Apollo”. Perustavat jäsenet olivat — yhtä venäläistä kenraalia lukuunottamatta — saksalaisia.

Apollo-loosilla oli Berlinistä tällöin jo toimivan „Berlinin Suuren Maaloosin” lupa ja toimintatavat. Epäilemättä oli se sen alotteesta tai ainakin myötävaikutuksesta aiheen syntymiseensä saanutkin.

Apollo-loosi oli vaivoin päässyt toimintansa alkuun kun sen kilpailijaksi ilmestyi Pietariin uusi loosi nimellä „Täydellinen yksimielisyys”. Se oli saanut valtuutensa Lontoon suurloosilta. Kummatkin kieltäytyivät yhteistoiminnasta Apollo-loosin kanssa, vieläpä Lontoon suurloosi selitti, että vain sillä oli yksinomainen oikeus perustaa vapaamuurarilooseja maailmaan. Ennenkuin keskustelut Berlinin kanssa joutuivat mihinkään vaiheeseen, määrättiin Lontoon taholta venäläinen sala-

neuvos, senaattori ja keisarillisen kabinetin jäsen Elagin — kuten sanat kuuluivat — „kaikkien venäläisten suurvaltiaaksi”.

Berlini sai taipua ja Apollo-loosi sulki ovensa. Niin suuri sananvalta oli silloin vielä Lontoon suurloosilla vapaamuurari-maailmassa.

Apollon perustaja von Reichell ei kuitenkaan jäänyt toimettomaksi. V. 1773 tavataan hän uudelleen loosin perustamispuuhissa mukanaan venäläinen ruhtinas Trubetskoi. Loosi saa nimekseen „Harpokrates”. Samana vuonna perustaa hän tämän lisäksi vielä kolme muuta loosia Pietariin. Entinen Apollokin alkaa jälleen toimia, samalla nimellä syntyy veljesloosi Riikaan sekä loosi nimellä „Isis” Tallinnaan.

On täysi syy otaksumiseen, että von Reichell sai Berlinin suurloosin taholta kannatusta tai ainakin myötävaikutusta. Sitäpaitsi tuki häntä erikoisella tavalla ennenmainittu ystävänsä venäläinen ruhtinas Trubetskoi, jonka kanssa hän oli perustanut Moskovaan „Osiris”-loosin. Tämä kulki yleiseen nimellä „ruhtinas-loosi”, koska useimmat sen jäsenistä olivat ruhtinaita tai ainakin aatelisia.

Luonnollisesti ei englantilaiseltakaan taholta alulle pantu vapaamuurarityö jäänyt tuloksettomaksi. Ennen pitkää oli niilläkin kolme loosia Pietarissa toiminnassa, sekä lisäksi Moskovassa yksi ja Jassyssa sota-loosi, johon kuului vain sotilashenkilöjä.

Moskovassa olevan loosin nimenä oli „Muse-Clio”. Tähän naiselliseen nimeensä mainitaan sen tulleen suhteistaan Venäjän silloiseen kaikkivaltiaaseen Katarina II:seen. Hän oli nimittäin ruvennut sen suojelushengettäreksi.

Kummatkin senaikuiset vapaamuurarijärjestelmät, toisaalla englantilainen, jota edusti Lontoon suurloosi ja toisaalla saksalainen Berlinin maasuurloosi, — joka mainitaan v. 1759 ottaneen Tukholman vapaamuurarijärjestöltä toimintaohjelmansa — olivat näin ollen saaneet merkittävän otteen Venäjällä. Tulee lisätä, että yhteistyöstä näiden välillä ei voinut olla puhettakaan. Lontoon suurloosi pysyi jatkuvasti kannassaan, siinä nimittäin, että saksalaisella Berlinin suurloosilla ei ollut oikeutta toimia vapaamuurari-työssä Venäjällä. „Riita Venäjästä” tulevien suurvaltojen välillä oli siis jo silloin olemassa.

Nyt tapahtui asiain kehityksessä varsin merkillinen käänne. Kaikesta päättäen johtui se suur-politisista vaikuttimista.

Katarinan politikka vaati näihin aikoihin yhteistyötä Ruotsin silloisen kuninkaan Kustaa III:n ja Preusin kuninkaan Fredrik II:n kanssa. Suhteita edelliseen piti yllä Katarinan suosikki kreivi von Panin, joka oli Ruotsin hovissa Venäjän ministerinä. Hän oli vapaamuurari ja kovin innostunut ruotsalaiseen vapaamuurari-järjestelmään. Kun Fredrik II — joka muuten v. 1738, siis jo kruununperillisenä ollessaan oli tullut vapaamuurariksi — v. 1774 julisti Berlinin maasuurloosin suojelukseensa, oli luonnollista, että nämä, — nimittäin Tukholman ja Berlinin — suur-loosit pitivät vilkasta yhteyttä keskenään. Tätä käytti Katarina politikassa hyväkseen, eritoten kun hänessä alkoi syntyä vastenmielisyyttä kaikkeen englantilaiseen sen jälkeen kuin hän huomasi Englannin yhä kasvavan merkityksen maailman herruuden tavoittelussa.

Ilman muuta antaa hän sentähden „määräyksen" englantilaisten nimittämälle „kaikkien venäläisten vapaamuurarien suurmestari" Elaginille muuttaa loosiensa toiminnan ruotsalais-saksalaisen järjestelmän mukaiseksi. Herrattarestaan riippuvana hovimiehenä Elagin heti myöskin teki täyskäännöksen.

Näin tulivat kaikki Venäjällä toimivat vapaamuurari-loosit Berlinin antamien määräysten alaisiksi.

Saksalaisuus oli saanut Venäjällä suuren voiton.

Lontoo oli asiansa tällä erää hävinnyt.

Tämä tapahtui armon vuonna 1776.

Kaikki Venäjällä toimivat loosit yhtyivät nyttemmin Pietariin perustetun maakuntaloosin alaisiksi, johon v. 1777 kuului 18 vapaamuurari-loosia. Näistä toimi 10 loosia Pietarissa, 3 loosia Moskovassa, loosi Tallinnassa, Arkangelissa ja Polotzkissa ja sitäpaitsi oli toimimassa aikaisemmin mainittu sotaloosi. Kreivi von Paninin ja ruhtinas Gagarinin nimet loistavat jäsenluetteloissa ensimäisinä.

Eräs seikka häiritsi kuitenkin suuresti toimintaa. Se tapahtui nimittäin ilman valtakirjaa. Berlinin maasuurloosilla ei ollut oikeutta sellaista antaa ja Lontoon suurloosi, jolla vielä tällöin oli vapaamuurari-maailmassa täysi valta, luonnollisesti ei antanut. Toiminnan perusteet olivat näinollen heikot. Kun laillisuus puuttui, oli vaikeaa ylläpitää yhteistyötä ja kuria loosien kesken.

Seuraukset alkoivat myöskin ennen pitkää näkyä. Vaikka asiakirjat ja tiedot ovat näiltä ajoilta varsin vajavaiset, käy niistä silti selville, että pian seuraavaan hajaannukseen etusijassa oli syynä sekarotuinen mies nimeltä von Rosenberg sekä jo silloin päätään nostava venäläinen nationalismi. — Kehityksen kulku muodostui lyhyesti esitettynä seuraavaksi.

Aikaisemmin mainitun, Venäjälle ensimäiseksi perustetun vapaamuurari-loosin Apollon valtiaana toimi näihin aikoihin edellämainittu von Rosenberg, seitsenvuotisessa sodassa mukana ollut sotilasseikkailija ja maailmankiertäjä, varsin kielitaitoinen mies. Tämän miehen tavoille kuvaavaa oli, että hän oli aikoinaan taistellut Ranskan puolesta ja sitä vastaan. Ystävänsä venäläisen ruhtinaan Kurokinin avulla, joka toimi lähettiläänä Ruotsin hovissa, alkoi hän ylläpitää suhteita Tukholman suurloosiin. Nämä kehittyivät sittemmin niin ystävällisiksi, että kun kuningas Kustaa III teki matkan Pietariin, onnistui von Rosenbergin saada hänet tervehdyskäynnille loosiinsa Apolloon. Tarkoitusperänsä, saada loosilleen Ruotsin suurloosin tunnustus ja suojelus, onnistuikin senjälkeen kuin kuninkaan veli Södermanlandin herttua — myöhemmin kuningas Carl XIII — oli antanut suostumuksensa. Tällöin oltiin vuodessa 1779. Apollo ja kolme muuta loosia Pietarissa, loosi Kronstadtissa ja Tallinnassa muodostivat oman ruotsalaisen maakunta-loosin ruhtinas Gagarinin johdolla.

Taisteluun vapaamuurarius-ylivallasta Venäjällä oli siis näin ollen Ruotsikin tullut osalliseksi. Mutta ei Lontoo silti jäänyt toimettomaksi. Suhteita Lontoon suurloosiin ylläpiti nimittäin jatkuvasti edellämainittu Elagin. Kun Itämeren maakunnissa toimineet loosit Apollo ja Kastor Riiasta sekä Pollux Tartosta aikoivat keskenään muodostaa oman maakuntasuurloosin ja yhtyä Berlinin suurloosiin, onnistui Elaginin tulla väliin ja saada ne suurloosina Lontoon alaisiksi — siis toimimaan englantilaisen järjestelmän mukaan.

Toimenpide oli varsin ankara kolaus saksalaisuudelle Itämeren-maissa, kun tietää, että vapaamuurari-loosit edustivat sivistyneistöä näissä maissa ja harjoittivat kulturityötä saksalaisessa hengessä. Näiden esitaistelijoiden kääntymystä toisenhenkiseksi pitävätkin senaikaiset saksalaiset lähdekirjat häikäilemättömänä rikoksena.

Tämä tapahtui vuonna 1785.

Myöskin venäläisessä Osiris-loosissa Moskovassa oli alkanut ilmetä erimielisyyden merkkejä. Tähän loosiin kuului silloinen moskovalainen hienosto hovipiirejä myöden. Kun vain valittu ylhäisö voi tulla loosin jäsenyyteen, jonka valtiaana toimi aikaisemmin mainittu ruhtinas Trubetskoi, kävi se yleiseen — kuten edellä jo mainittiin — „ruhtinas-loosin” nimellä. Trubetskoi oli kyllä myötämielinen saksalaisille pyrkimyksille, mutta ei voinut vastustaa yhä voimakkaammaksi käyvää liikettä: Venäjä venäläisille myöskin vapaamuurariudessa. Osiris julistautui ennen pitkään riippumattomaksi venäläiseksi maaloosiksi.

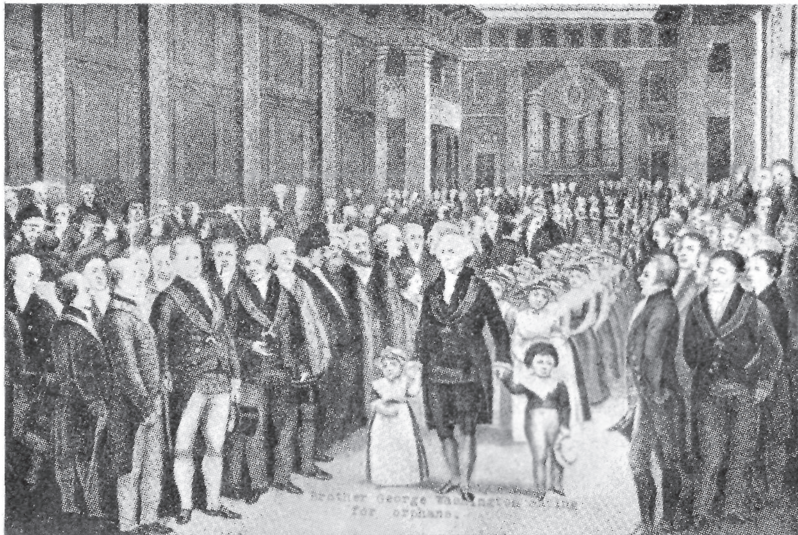
Ennen 17-sataluvun päättymistä toimi Venäjällä näinollen kolme enemmän tai vähemmän kansallisesti toisilleen vierasta vapaamuurari-liikettä ja järjestöä: Lontoon suurloosin alainen maakunta-loosi, jonka johdosta oli ennenmainittu Elagin, Tukholman alainen maakunta-loosi, jota johti ruhtinas Gagarin, sekä venäläinen maa-loosi ruhtinas Trubetskoi etunenässä. Kummankin ensinmainitun pesäpaikkana oli Pietari; kolmas toimi Moskovasta käsin.

Kaikki kolme järjestelmää olivat kiihkeässä toiminnassa. Looseja perustettiin ympäri Venäjän valtakunnan. Eniten menestystä näyttää olleen ruotsalaisilla. Ennenpitkään oli heillä vaikutusvaltaa 17 loosissa, joista 9 toimi Pietarissa. Kielenä käytettiin venäjää ja saksaa.

Englantilaiset olivat puolestaan, paitsi pääkaupunkia Pietaria, ottaneet toiminta-alueekseen pääasiallisesti Itämerenmaat. Itse pääkaupungissa toimi heidän johdollaan kolme loosia ja muualla 10.

Vähimmän menestystä näyttää olleen venäläisellä maaloosilla. Siihen kuului vain kaksi loosia Moskovassa ja loosi Riiassa.

Berlini oli menettänyt kokonaan toimintamahdollisuutensa ja samalla myöskin vaikutusvaltansa Venäjän vapaamuurari-maailmassa. Epäiltävissä ei myöskään ole, että sen vaikutus Venäjän politiikkaan ja sen kulttuurielämään samalla oli melkoisesti heikennyt. Että Katarinan nöyränä palvelijana toiminut Elagin rohkeni muuttaa kantansa ja työskennellä Lontoon hyväksi, johtui epäilemättä Katariinan muuttuneesta suhteesta vapaamuurariuteen tai ehkä mieluummin päinvastoin. Luullen näkevänsä siinä vallankumouksellista liikettä Katarina odotti vain tilaisuutta käydäkseen sen kimppuun.

Georg Washington Vapaamuurarina loosijuhlassa orpojen lasten parissa.

Oli luonnollista, että ne vastakkaiset ja toisilleen enemmän tai vähemmän vieraat suunnat, jotka kilpailivat vallasta Venäjällä vapaamuurariuteen nähden, vaikuttivat varsin turmiollisesti itse vapaamuurari-työhön sellaisenaan. Loosien jäsenet olivat erilaista kansallisuutta, mieleltään, kieleltään ja tavoiltaan toisilleen vieraita. Kilpailu eri piireissä toimivien loosien kesken toi luonnollisesti looseihin aineksia, jotka tavoittelivat muita tarkoitusperiä kuin itse vapaamuurari-työtä. Kun vapaamuurariksi rupeaminen sitäpaitsi alkoi monella taholla olla muotiasia ja jäseneksi pääsö helppoa, on ymmärrettävissä, että loosien toiminta ei tullut sellaiseksi kuin sen olisi pitänyt olla: sisäinen rakennustyö jäi sivuasiaksi muiden pyrkimysten rinnalla. Tämä oli omiaan vakavissa ja todellisesti vapaamuurariutta harrastavissa piireissä herättämään paheksumista ja epäsopua.

Tästä tuli juoruja Katarinankin korviin. Ne olivat hänelle enemmän kuin mieluisia. Hänen kirjalliset vaistonsa saivat virikettä ja oikein ilveilynäytelmien muodossa ryhtyi hän ivaamaan ja ruoskimaan aikalaisiaan ja eritoten vapaamuurareja. Katarinan mukaan — jota ei suinkaan suotta ole nimitetty Venus-muodossa olleen Nero-keisarin myöhemmäksi ilmennykseksi — olivat vapaamuurarit „ihmisiä, jotka valmistivat kultaa, myivät elämän eliksiriä ja olivat hengennäkijöitä”. Katarinankin tiedot vapaamuurareista olivat varsin hatarat ja väärät, kuten merkillistä kyllä varsin monen on vielä tänä päivänä. Jos hän olisi vaivautunut ottamaan asiasta paremman selvyyden, ennenkuin hän kynään tarttui, olisi hänellä, kuten kaikilla muillakin, ollut tilaisuus saada tietoonsa, että vapaamuurarius perustuu ihmisyyden ja moraalin yleville aatteille. Sen lisäksi teki hän — kuten monet muut ennen häntä ja hänen jälkeensä ovat tehneet — sen virheen, että sekoitti „vapaan ja oikeutetun vapaamuurariuden” kaikenlaisiin salaperäisiin liikkeisiin, joiden kanssa tällä ei ole mitään tekemistä.

Epäilemättä oli Katarinan kirjallisten hyökkäysten perinnäisenä tarkoituksena saada vapaamuurari-liikkeen perusta Venäjällä heikoksi voidakseen sen sittemmin nujertaa helpommin mahtikäskyllään. Tulee nimittäin muistaa, että silloisissa vapaamuurari-looseissa oli jäseniä varsin vaikutusvaltaisista piireistä hovia myöden. Siihen kuu-

lui myöskin hänen poikansa Paavali ja silloinen kuulu kirjailija ja yhteiskunnallinen toimihenkilö N. I. Novikoff, joka omalta osaltaan satiirisilla kirjoituksillaan oli vitsonut virkamieskuntaa ja ylenmääräistä ranskalaista ihailua. Oli sentähden tarpeen ensin saada koko liike sellaisenaan huonoon huutoon. Epäilemättä kiihoitti Katarinaa myöskin turhamaisuus, koska hän naisena ei voinut tulla minkään todellisen vapaamuurari-loosin jäseneksi. Kun kaiken lisäksi näihin aikoihin riehui Ranskan vallankumous — jota muuten väitettiin vapaamuurarien toimeenpanemaksi — katsoi hän parhaammaksi ensin vangituttaa Novikoff ja pari vuotta tämän jälkeen julistaa loosien toiminta kielletyksi. Määräys lienee annettu loosien tietoon keisarikunnan „toivomuksen" muodossa.

Tällöin oltiin vuodessa 1794.

„Miten Katarina Suurta ihmisenä muuten tuomittaneenkin, tieteiden ja taiteiden elvyttäminen, sivistyksen kohottaminen ja kansan terveysolojen parantaminen olivat tärkeimpiä kohtia hänen pyrkimyksissään. Hän tavotteli siis pääasiassa samoja ihanteita kuin vapaamuuraritkin".

Näin lausuu hänestä eräs Venäjän vapaamuurariutta käsittelevä saksalainen vapaamuurari-kirjailija.

Venäläinen kirjallisuushistorioitsija Petrov — jolla muuten ei ollut vapaamuurariuden kanssa mitään tekemistä — mainitsee Katarinan aikakaudelle ominaiseksi: venäläisen kansallistunnon heräämisen ja vapaamuurariuden leviämisen vastapainona ranskalaisen filosofian Venäjällä aikaansaamalle elämänkäsitykselle.

Venäläinen vapaamuurarius oli täten käynyt läpi ensimäisen vaiheensa, joka oli kestänyt vain 23 vuotta.

Venäläisen vapaamuurariuden myöhemmät vaiheet

Kaksi vuotta tämän jälkeen kuoli Katarina II ja hänen jälkeensä astui Venäjän valtaistuimelle hänen henkisestikin heikko poikansa Paavali I, joka oli vapaamuurari.

Olisi näinollen odottanut, että vapaamuurari-liike saisi jälleen Venäjällä toimintaluvan.

Asiat kehittyivät kuitenkin aivan päinvastaiseen suuntaan.

Napoleon ahdisti nimittäin Maltan ritareja ja nämä kääntyivät hädässään Paavali I:sen puoleen. Hänen annettiin tietää, että hän saisi palkaksi avustuksestaan tämän kuulun Välimeren saaren suojeluksensa alaiseksi.

Paavalia miellytti asia kovasti, erototen koska tätä herruutta seurasi „Pyhän Johanneksen Malta-ritarikunnan Suurmestarin" arvo ja oikeudet samalla kuin hän voisi palkita rakastajatartaan, kauneudestaan kuulua Anna Lopuchinia „Pyhän Johaniitti-ritarikunnan Suur-ristirouvan" arvonimellä.

Uudella keisarillisella määräyksellä v. 1797 kiellettiin vapaamuurari-loosien toiminta — johon jo muuten oli saatu lupaus — jesuiittain myötävaikutuksesta ja kielto pantiin myöskin täydellä ankaruudella toimeen.

Mutta Paavali ei onnistunut asiassaan. Sekä Maltan saari, että sitä seuraavat komean arvonimen edut jäivät hänelle tulematta.

Vuosi sen jälkeen kuin Maltan saari oli joutunut englantilaisten haltuun kuoli Paavali salaliittolaisten murhaamana. Valtaistuimelle nousi nyt hänen poikansa Aleksanteri I, jolle isoäitinsä Katarina oli antanut erittäin huolellisen kasvatuksen.

Hänen hallituskautensa alkoi vapaamuurareihin nähden varsin hyvin entein. Uusi hallitsija oli ylevämielinen, ihmisystävällinen ja vapaamielinen mies, jonka periaatteet soveltuivat hyvin yhteen vapaamuurarien katsantokannan kanssa. Siksipä hän varsin suopein silmin katseli vapaamuurari-liikkeen salaista nousua Venäjällä ja yllättävää ei ollut, että se uudelleen virallisesti laillistettiin v. 1810.

Liike sai tämän jälkeen virikettä ja uutta vauhtia. Looseja perustettiin ympäri Venäjän laajan valtakunnan aina Siperiaa myöden. Kymmenessä vuodessa oli niiden lukumäärä jo kohonnut 31. Mainehikkaita ja tunnetuita nimiä Venäjällä tavataan loosien jäsenluetteloissa kuten: Mikael Speranski, Benkendorff, ruhtinas Ypsilanti, prinssi Hohenlohe, Würtembergin herttua Aleksander, runoilija Kotzebue y.m. sekä suuri joukko korkeimpia upseereja ja hallintoviranomaisia. Erään silloisen suurloosin säännössä mainitaan sen päämääräksi: kohottaa inhimillistä onnea harrastamalla siveellisyyttä, hyviä avuja ja uskonnollisuutta, palvelemalla uskollisesti hallitsijaa ja alistumalla maan lakien ankaraan noudattamiseen.

Uudelleen heränneenä näytti vapaamuurari-liike Venäjällä ulkonaisesti menestyvän. Mutta sen juuria jäyti entiset heikkoudet: eripuraisuudet looseissa ja näiden kesken. Loosit toimivat eri järjestelmien mukaan ja vaikeaa oli niiden toimintaa yhteensulattaa. Vapaamuurarius ei nytkään päässyt liikkumaan kansallisella pohjalla, sillä ulkolaisten vaikutus oli siinä varsin suuri.

Alussa oli Aleksanteri — hänestä ei varmaan tiedetä, oliko hän itse vapaamuurari — liikkeelle varsin suopea; käyttipä hän monasti korkeaarvoisia vapaamuurareita neuvonantajinaankin. Epäilemättä oli hänelle tämän tähden varsin helppo perehtyä eri virtauksiin vapaamuurari-piireissä ja päästä selville niiden heikkouksista. Sentähden herättivät ne hänessä vähitellen epäluuloja, eritoten kun samoihin aikoihin sattuneet vallankumousyritykset Italiassa, Espanjassa ja Portugalissa mainittiin vapaamuurarien aiheuttamiksi. Osittain samasta syystä oli paavi Pius VII:kin asettunut taistelemaan vapaamuurariutta vastaan julkaisemalla erityisen siihen kohdistetun pannaanjulistuksen. Samoin teki itävaltalainen valtiomies Metternich, jesuiitat takanaan, kaikkensa saadakseen vapaamuurarit Aleksanterin silmissä huonoon huutoon ja muka valtakunnalle vaarallisiksi.

Aleksanteri, jonka maailmankatsomus jo oli muuttunut varsin vanholliseksi ja taantumukselliseksi, kypsyi vähitellen päätöksessään lakkauttaa loosien toiminta koko valtakunnassaan. Siihen hän sai varsin mieluisan tilaisuuden kun eräs „hyväntekeväisyyden” nimessä toimiva salaseura — jolla kaikesta päättäen ei ollut vapaamuurariuden kanssa mitään osuutta — saatiin ilmi salahankkeista keisarin henkeä

vastaan. Käskykirjeellä 6 p. elokuuta 1822 määräsi Aleksanteri, että kaikkien salaisten seurain — vapaamuurari-loosit niihin luettuina — tuli koko Venäjän valtakunnassa lopettaa toimintansa.

Tästä ajankohdasta lähtien ei Venäjällä enään ole ollut vapaamuurari-toimintaa olemassa. Nykyiset Venäjän vallanpitäjät — bolshevikit — ovat suhtautuneet tähän liikkeeseen aivan entisten imperialististen edeltäjäinsä tavoin. Mutta vielä kerran tuli vapaamuurari-nimi Venäjän historiassa esiin ja tällöin varsin järkyttävässä muodossa. Hallitsijavaihdoksen johdosta syntyi sotilaskapina, jonka n.s. Dekabristit eli joulukuulaiset panivat toimeen. Tämän kukisti Aleksanterin veli ja seuraaja Nikolai I verisesti. Sen johdosta hirtettiin nimittäin 5 salaliittolaista ja toistasataa niistä tuomittiin pakkotöihin tai Siperiaan. Aikakirjat tietävät kertoa, että neljä hirtetyistä oli vapaamuurareja, niiden joukossa ruhtinaat Sergei Trubetskoi ja Kahovskij.

Seuraavana vuonna julkaistiin uusi keisarillinen käskykirje, jossa vapaamuurari-loosit uudelleen kiellettiin Venäjällä — ja samalla myöskin Suomessa — toimimasta. Toimenpide oli aivan turha, sillä mitään looseja ei silloin enään Venäjällä löytynyt.

On mielenkiintoisaa muistaa, että vapaamuurarius Venäjällä sai toimia vain puolisen vuosisataa. Ei ole epäilystäkään siitä, että se merkittävällä tavalla vaikutti silloisiin politisiin ja sivistyksellisiin oloihin. Monet senaikaiset tapahtumat tulevat oikeaan ympäristöön ja valoon vapaamuurari-historian kautta. Nykyolojenkin ymmärtämiseksi on sillä ominainen merkityksensä.

Vapaamuurarius odottaa uudelleen pääsöä Venäjälle. Että se siellä epäonnistui, eikä päässyt venäläiseen maaperään juurtumaan, johtui epäilemättä tämän maan aikaisesta sivitystasosta, jolloin venäläinen kevyt, ei rakentava luonne tuli etualalle. Sitäpaitsi ei sillä ollut vielä tilaisuus päästä toimimaan kansallisella pohjalla, joka on vapaamuurari-työn välttämätön edellytys. Vieraat muukalaiset ainekset pääsivät vaikuttamaan ja sekottamaan tähän liikkeeseen omia pyrkimyksiään ja harrastuksiaan. Sentähden jää kuva venäläisestä vapaamuurariudesta vähemmän mieluiseksi, melkeinpä surulliseksi.

Mutta kun vapaamuurarius uudelleen pääsee Venäjälle, on syytä toivoa, että sille avautuu toiset edellytykset ja mahdollisuudet kuin aikaisemmin. Se joutuu epäilemättä tilaisuuteen iskeä juurensa enemmän kansalliseen maaperään kuin aikaisemmin.

Silloin se myöskin on kukistumaton.

III

Vapaamuurarien „vanhat velvollisuudet”

(Otteita vapaamuurareiden „peruskirjasta” v. 1723).

Uskonnosta.

— Toisin sanoen: heidän (vapaamuurarien) tulee olla hyviä ja uskollisia ihmisiä, kunnian ja oikeuden ihmisiä niin erilaisia kuin he nimiltään ja uskonnollisilta mielipiteiltään ovatkin. Tällä tavoin tulee vapaamuurarius sovinnollisuuden tyyssijaksi ja keinoksi sitoa ihmisiä uskollisella ystävyydellä toisiinsa, muuten jääden ikuisesti toisilleen vieraiksi.

Kansalaisvelvollisuudesta.

Vapaamuurari on sen valtiovallan rauhallinen alamainen, jonka piirissä hän elää ja toimii ja hän ei koskaan saa ottaa osaa kapinoihin ja salavehkeilyihin kansan rauhaa ja menestystä vastaan, myöskään ei hän saa vastustaa toimeenpanevia hallituselimiä. —

Loosit.

Loosi on se paikka, johon vapaamuurarit kokoontuvat ja jossa he työskentelevät; sentähden kutsutaan tätä kokousta tai säännönmukaisesti järjestettyä vapaamuurari-seuraa loosiksi ja jokaisen veljen tulee kuulua sellaiseen ja alistua sen asetusten ja yleisten määräysten alaiseksi. —

Henkilöiden, jotka voivat päästä jäseniksi loosiin, tulee olla hyviä ja uskollisia ihmisiä, vapaina syntyneitä sekä ikäänsä nähden kypsyneitä ja hillittyjä, ei orjia, naisia, eikä epäsiveellisiä tai pahennusta herättäviä, vaan hyvämaineisia miehiä.

Loosin viranomaiset.

— —

Kukaan veljistä ei voi tulla kaitsijaksi ennenkuin hän on tullut järjestön jäseneksi eikä valtiaaksi, ennenkuin hän on hoitanut kaitsijan

tehtäviä, eikä suurkaitsijaksi ennenkuin hän on ollut loosissa valtiaana eikä suurvaltiaaksi ennen tuloaan järjestön jäseneksi. —

Käytöksestä.

— —

Sentähden ei mieskohtaista toraa tai riitoja tule viedä kotiin. Vielä vähemmän riitoja uskonnosta, kansallisista tai poliittisista kysymyksistä, koska me vapaamuurareina, kuten edellä mainittiin, noudatamme vain yleistä uskontoa; samoin kuin me kuulumme kaikkiin kansoihin, kieliin ja heimoihin me erityisesti vastustamme kaikkia poliittisia keskusteluja, jotka eivät milloinkaan ole edistäneet tai tule edistämään loosin menestymistä. —

Teidän tulee antaa kunnia sille, jolle se kuuluu ja välttää huonoja tapoja. —

Niin tulevat kaikki huomaamaan vapaamuurariuden hyvän vaikutuksen, kuten kaikki uskolliset vapaamuurarit ovat sen maailman alusta alkaen tunteneet ja tulevat tuntemaan ajan loppuun asti.

IV

Lähteinä tätä kirjoittaessa on käytetty:

K. G. Leinberg: Bidrag till Frimureriets i Finland historia; Svenska Litteratursjällskapets i Finland Förhandlingar och Uppsatser (1906).

Viktor Lounasmaa: Elämäni taipaleelta (1910).

Aug. Horneffer: Der Bund der Freimaurerei, Jena (1913).

Heinr. Möller: Die Alten Pflichten der Freimaurerei (1913).

С. П. Мельґунова, Н. П. Сидорова, Масонство, 1915.

Paul Knak: Kleiner Führer in die Geschichte und Organisation der Freimaurerei, Berlin (1918).

Ernst Friedrichs: Die Freimaurerei in Russland und Polen, Berlin.

Ludvig Keller: Die geiftigen Grundlagen der Freimaurerei und das offentliche Leben, Berlin (1922).

Otto Philipp Neumann, Freimaurertum, Berlin (1922).

Ossian Lang: History of Freemasonry in the State of New York (1922).

Proceedings of the Grand Loge of Free and Accepted Masons of the State New-York (1922).

K. J. Gummerus Osakeyhtiön
kirjapainossa Jyväskylässä 1923

JAKAJA:

KIRJAVÄLITYS O.Y.

HELSINKI

HINTA:

15 mk. Suomessa, 1 dollari Amerikassa